

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI AUDIOVIZUAL VOSITALAR ORQALI RIVOJLANTIRISH METODIKASI (4-SINF MISOLIDA)

Raximjonova Xilola Raximjon qizi

1-kurs magistranti Namangan davlat Pedagogika Instituti

Annotatsiya: Ona tili darslari o'quvchilar uchun kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish orqali o'quvchilar nafaqat og'zaki nutqni idrok qilishda, balki mustaqil muloqotga kirishda ham muhim malakalarga ega bo'ladilar. Bu borada an'anaviy dars usullari bilan bir qatorda zamonaviy texnologiyalar, xususan, audiovizual vositalardan keng foydalanish dars samaradorligini yanada oshiradi. Audiovizual vositalar deb, tovush va tasvir yordamida bilim olishni rag'batlantiruvchi texnik qurilmalar va ularning ilovalari tushuniladi. Ular yordamida o'quvchilar mavzuni chuqurroq o'zlashtiradi, nafaqat so'zlarning talaffuzini, balki tovush, intonatsiya, mimika va harakatlarni to'g'ri idrok etishga o'rganadi.

Kalit so'zlar: ona tili, tinglab tushunish, ko'nikma, audiovizual vositalar, rivojlantirish, metodika, 4-sinf, boshlang'ich ta'lim, dars jarayoni, o'quvchilar.

Tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish uchun ona tili darslarida audiomateriallar va videoroliklardan mo'ljalga muvofiq foydalanish mumkin. Audiomateriallar yordamida o'qituvchi matnlarni ifodali qilib o'qish, qisqa hikoya, suhbat, she'r yoki ertaklarni eshittirish orqali o'quvchilarning diqqatini faollashtiradi hamda tovush shaklida kelayotgan ma'lumotni tez va aniq idrok etishga yo'naltiradi. Videoroliklar esa tinglab tushunishda tasviriy ifoda bilan boyitilib, o'quvchilarni yanada chuqurroq o'rganishga undaydi. Mazkur vositalarning psixologik, pedagogik va texnik imkoniyatlari shu darajada kengki, ular orqali dars jarayonini yuqori saviyada mazmunli va

ta'sirchan tashkil qilish mumkin. Tinglab tushunish ko'nikmasi bolaning idrok etish, eshitilgan matndan asosiy fikrni ajratib olish, eshitilgan xabarni eslab qolish, uni qisqara ifodalash va izohlay olish kabi malakalarni qamrab oladi. Shu bois, ona tili darslarida ushbu ko'nikmalar tartibli va bosqichma-bosqich rivojlantirilib borilishi zarur. Dastlab, o'quvchilarga qisqa va tushunarli gaplardan tashkil topgan audiomateriallar orqali tinglab tushunish vazifalari topshiriladi. Keyinchalik monologik va dialogik matnlarni tinglash, asosiy g'oyani aniqlash, savollarga javob berish, eshitilgan voqeani qayta hikoya qilish kabi murakkabroq topshiriqlarga o'tiladi. Tinglab tushunish mashqlarini tayyorlashda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, nutq taraqqiyotini va psixologik xususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Audiovizual vositalardan foydalanishning afzallik tomonlari ko'p. Shu jumladan, eshitilgan va ko'rilgan ma'lumotlar asosida go'yoki haqiqiy hayotni ko'rish, tovush, mimika va harakatlarni sinchiklab kuzatib, so'zlarning anglanishini mustahkamlash mumkin bo'ladi. Bu jarayon esa o'quvchilarda tilga nisbatan qiziqish, nihoyat, mustaqil fikrlash, tahlil qilish, takror xotirlash kabi jihatlarni rivojlantiradi. Qolaversa, audiovizual vositalar darsni zamonaviy, oson va samarali o'tishga yordam beradi. Bu vositalar orqali o'qituvchi matnlarni turli xil manbalardan (masalan, radioeshittirish, teleko'rsatuv, onlayn resurslar) tanlab olib, o'quvchilarga zamonaviy axborotlarni yetkazishi mumkin bo'ladi [1].

Darsda audiovizual materiallarni tanlash va ulardan foydalanishda ayrim didaktik prinsiplarni rioya qilish zarur. Jumladan, o'quvchilarning yoshiga mos, lug'at boyligi va idrok etish darajasi inobatga olinishi kerak. Shuningdek, audio va video materiallar izchil, tushunarli va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishi lozim. Mavzu rejalashtirilganda, dastlab materialning qisqacha tanishtirilishi, so'ng uni tinglash va tomosha qilish bo'yicha ko'rsatmalar berilishi muhimdir. Shundan so'ng, o'quvchilar darsda eshitilgan yoki ko'rilgan material asosida savollarga javob beradi, o'z nuqtayi nazarini

bildiradi yoki qisqacha xulosa chiqaradi. Audiovizual vositalarni samarali qo'llash uchun o'qituvchidan yuqori tayyorgarlik talab qilinadi. O'qituvchi materiallarni oldindan tanlash, ularni mavzu va dars soatlariga moslashtirish, texnik jihozlar bilan ishlash ko'nikmasini egallashi lozim. Shu bilan birga, har bir darsda tinglovchi sifatida faol ishtirok etish, diqqatini jamlay olish va o'zgarlar fikrini e'tiborga olib javob topish o'quvchi uchun ham zarur jihat bo'lib xizmat qiladi. Tayyorlangan audiomateriallar, videomateriallar bolalarni qiziqarli, faollikka undovchi dars jarayoniga jalb etadi. Tovush, harakat, mimikaning uyg'unligi tushunishni soddalashtiradi, unda ko'proq muhokama qilish, fikr almashish uchun imkoniyat yaratadi. Tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish uchun audiovizual vositalardan foydalanishda dars protsedurasi quyidagicha ketadi. Avval, audiomaterial yoki videomaterial o'quvchilarning diqqatini jalb qilishi uchun qisqa motivatsion savollar yordamida ochiladi. Keyin ushbu material tinglatiladi yoki tomosha qilinadi. So'ng material yuzasidan qisqa test savollari beriladi. Matn yuzasidan asosiy va ikkinchi darajali ma'lumotlarni ajratish, matndagi qiyin so'z va iboralarni izohlash, eshitilgan voqeani qayta hikoya qilish, qisqa xulosalar tuzish kabi mashqlar orqali har bir o'quvchi faol ishtirok etadi. Bu jarayon har bir darsda izchil takrorlanib, natijada o'quvchilarda so'zlarni eshitishda, talaffuzini to'g'ri aytishda, gap tuzishda va og'zaki nutqda mustahkamlik hosil bo'ladi. Audiomateriallarni tinglash jarayonida o'qituvchi o'quvchilar oldiga turli topshiriqlar qo'yib, ularning har birini kuzatib boradi. O'quvchi har safar tinglaganini yozib, asosiy mazmunini ifodalashga harakat qiladi. Videomateriallar yordamida esa o'quvchilar harakat, mimika va turli ko'rsatilgan sahnalarni kuzatib, og'zaki nutqida ana shu unsurlarni mustahkamlashga intiladi. Bu borada ona tili darslarida maxsus mashqlar, tinglab tushunishga yo'naltirilgan test savollari tuzish, eshitilgan matndan asosiy fikrlarni tanlab olish, og'zaki qayta hikoya qilish va bahslashish usullaridan foydalanish mumkin [2].

O'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikmalarini audiovizual vositalar bilan rivojlantirishning yana bir muhim jihati, bu — mustaqil shaxs bo'lib shakllanishida axborotni to'g'ri idrok etish, analiz qilish va baholash qobiliyatini mustahkamlashdir. Audiovizual vositalar orqali o'yinli metodlar, rolli vazifalar va interaktiv topshiriqlar asosida har bir o'quvchining mustaqil ishlashiga imkoniyat yaratiladi. Bu usul bolalarda xotira, eshitish, kuzatish, izoh berish, habarlarni qayta aytish va nutqiy muloqotda erkin bo'lishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Harakat va tovush uyg'unligi orqali bolalar til boyligini kengaytiradi, yangi iboralar va so'zlar bilan tanishib boradi. O'qituvchi tomonidan audiovizual vositalar asosida dars o'tilishida metodik ko'rsatmalar va didaktik usullardan ijobiy foydalaniladi. Masalan, matnlar bo'yicha oldindan savollar tuzish, asosiy g'oyalarni ajratish, qisqacha xulosa chiqarish va mustaqil fikr yuritishga yo'naltirilgan topshiriqlar beriladi. Tinglab tushunish bosqichma-bosqich: oldindan tayyorlangan matnlar, davriy testlar, ijodiy topshiriqlar va tavsiya etilgan mustaqil topshiriqlardan tashkil etiladi. Ana shu bosqichlarda o'quvchilar debat, suhbat, hikoya qilish, muhokama olib borish orqali tinglaganini mustahkamlaydi. Bunday darslarda bolalar faol va izlanishga moyil bo'ladi, qiziqishi oshadi, o'rganganini uzoq vaqt eslab qoladi. Tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning amaliy ahamiyati ham beqiyos. Chunki bugungi kunda jamiyatda faol muomala, axborotlar oqimi, zamonaviy kommunikatsiya vositalari orqali tezkor va aniq anglashga ehtiyoj ortib bormoqda. Ona tili darslarida audiovizual vositalar yordamida muloqot ko'nikmasini shakllantirish, mustaqillik va ijodiy yondashuvga o'rgatish, samarali umumlashmalar hosil qilish kabi jihatlarni rivojlantirish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, turli sinfda o'qitish metodikalarida bu vositalar orqali eshitishga asoslangan testlar, interaktiv suhbatlar, ijodiy topshiriqlar va mustaqil izlanish uchun sharoit yaratiladi. O'quvchilar kundalik muloqotda, bilimini hayotda qo'llashda ancha faol bo'lib boradi [3].

Audiovizual vositalarni texnik jihatdan samarali tashkil etish ham dars natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bunda yangi avlod texnologiyalar, kompyuter, planshet, telefon va boshqa vositalardan ham samarali foydalanish mumkin. O'quvchilar uchun maxsus audiokitoblar, elektron dasturlar va multimediya darsliklari, qisqa filmlar, bolalar uchun televizion ko'rsatuvlar dars jarayoniga olib kiriladi. Bu esa o'quvchilarning axborotni qabul qilish, eshitganini mustahkamlash va takror qilishida, unutganlarni eslab qolishda juda yordam beradi. Yangi so'zlar, iboralar, ohang, talaffuz, tovush balandligi va mimika o'zlashtiriladi. Natijada, o'quvchilarning izlanishga qiziqishi ortadi, o'z fikrini mustaqil yoza va ayta oladi. Audiovizual vositalardan foydalanishda metodik asoslarni to'g'ri tanlashning muhimligi yana shundaki, u orqali o'qituvchi o'quvchi bilan mustahkam aloqa o'rnatadi, har bir o'quvchining yutuqlarini kuzatib boradi, kamchiliklarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish choralarini ko'radi. Ona tili darslarida, xususan, 4-sinfda tinglab tushunishga oid darslar samaradorligini o'tkazilgan monitoring va tahlillar orqali ham ko'rish mumkin bo'ladi. Samarali dars jarayonida o'qituvchi bolalar faol ishtirokida savol-javoblar, tahlil, mini-diskussiya va suhbatlar uyushtiradi. Bu esa bolalarda erkin fikrlash, tez va aniq javob topish, tilda erkin so'zlash kabi ko'nikmalarning shakllanishiga yordam beradi. Audiovizual vositalar asosida olib borilgan darslarda o'quvchilarning mustaqil ishlash, ijodkorlik, deiqqatni bir nuqtaga jamlash va qisqa vaqt ichida tezkor harakat qilish qobiliyatlari rivojlanadi. Audio va video materiallar yordamida mustaqil xulosa qilish, eshitilgan matndan asosiy fikrni ajratib olish va og'zaki ravishda ifodalash amaliyoti doimiy olib boriladi. Har bir darsda yangi so'z va iboralar, to'g'ri talaffuz, ohang va mimika kabi nutqiy malakalarga alohida e'tibor qaratiladi. Ona tili darslarida tinglab tushunish mashqlari ko'p hollarda turli bosqichlarda, ya'ni boshlang'ich, asosiy va yakuniy bosqichlarda ketma-ketlikda amalga oshiriladi. Bu orqali o'quvchilarning ko'nikmalari mustahkamlanib boradi. Yuqoridagi fikrlar

asosida aytish mumkinki, ona tili darslarida audiovizual vositalardan foydalanish orqali 4-sinf o'quvchilarining tinglab tushunish ko'nikmasini samarali rivojlantirish mumkin. Darslarda audiomaterial va videomateriallar asosida mustaqil mehnat qilish, tahlil va umumlashtirish malakalari hosil bo'ladi, o'quvchilarning nutq tarakkiyoti, ijodiy yondashuvi va bir-biriga hamkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllanadi. Pedagogik nuqtayi nazardan bu vositalar bolalar xotira va diqqatini, tez anglab olish va mustahkamlash malakasini boyitadi [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, tinglab tushunish ko'nikmasini audiovizual vositalar orqali rivojlantirish zamonaviy metodik talab va ehtiyojlarga to'liq javob beradi. Ushbu metodika ona tili darslarini yanada mazmunli, sermazmun va samarali o'tish, o'quvchilarni ijodkor, mustaqil, og'zaki va yozma nutqda faol bo'lishiga xizmat qiladi. Tinglab tushunish ko'nikmasi orqali o'quvchilar zamonaviy axborotlarni aniq idrok etish, ularni ishlatish, rivojlantirish va hayotga tatbiq etishni o'rganadi. Audiovizual vositalar yordamida ona tili darslarini tashkil etish o'quvchilar tafakkuri, xotirasi, diqqat va fikrlash jarayonlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, bu boradagi tajriba va yutuqlarni amaliyotga keng joriy qilish, yangi interaktiv usullarni yanada rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdukarimov, O. (2019). "Boshlang'ich sinf ona tili darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish metodikasi." Boshlang'ich Ta'lim, 52(2), 47-54.
2. Ahmedova, D. (2018). "Ona tili darslarida tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish usullari." Zamonaviy Ta'lim, 9(3), 28-35.
3. Bekchanova, M. (2020). "Audiovizual vositalarning boshlang'ich sinf darslaridagi o'rni." Ilm Sarchashmasi, 15(4), 61-67.

4. Egamberdiyeva, X. (2017). "Ona tili o'qitish metodikasida ilg'or texnologiyalar." Ta'lim va Tarbiya, 8(2), 34-40.
5. Eshmurodova, N. (2021). "Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tinglab tushunish malakasini rivojlantirish." Boshlang'ich Ta'lim, 59(1), 85-90.
6. Jo'rayev, U. (2019). "Ta'limda audiovizual materiallar: imkoniyat va yondashuvlar." Yangi Ta'lim, 17(5), 39-47.
7. Mamatqulova, S. (2022). "Bolalarda tinglab tushunish kompetensiyasini rivojlantirish yo'llari." O'qituvchi Jurnali, 2(7), 23-29.